

5. Корж В.П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности: [монография] / В.П. Корж. - Харьков: НУВС, 2002. - 412 с.

6. Конституція України: Офіційний текст: Коментар законодавства України про права і свободи людини і громадянина: [навч. пос.] / Авт.упоряд. М.І. Хавронюк. – К.: Парламентське вид-во, 1999. – 544 с.

7. Криміналістика. Криміналістична тактика та методика розслідування злочинів : підруч. для юрид. вузів і фак. / В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, В. Ю. Шепітько / Національна юридична академія України. Академія правових наук України. – Х. : Право, 1998. – 375 с.

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № № 9-10, 11-12, 13. - Ст. 88.

9. Про порядок обліку випадків звернення до медичних установ і міськрайлінорганів внутрішніх справ громадян з тілесними ушкодженнями кримінального характеру: наказ МВС України та МОЗ України від 10 трав.1993 № 307/105.

10. Скобликов П.А. Взыскание долгов и криминал / П.А.Скобликов. - М.: Юристь, 1999. - 160 с.

УДК 343.137

Шикоряк М.М.,

старший слідчий слідчого відділення
Личаківського відділу поліції ГУ НП у Львівській області
ад'юнкт кафедри криміналістичних експертиз
навчально-наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ)

У статті розглядаються особливості правового статусу іноземців у кримінальному провадженні за законодавством України. Підсумовується, що правове регулювання за даних умов має комплексний характер, основними складовими якого є

положення: Конституції України; міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; КПК України, КК України; інших законів України, міжнародних договорів України (у тому числі міжвідомчих), підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються правового статусу іноземців у сфері кримінального провадження.

Ключові слова: іноземці, кримінальне провадження, міжнародний договір, правовий статус.

В статье рассматриваются особенности правового статуса иностранцев в уголовном производстве по законодательству Украины. Суммируется, что правовое регулирование при данных условиях имеет комплексный характер, основными составляющими которого являются положения: Конституции Украины; международных договоров, согласие на обязательность которых предоставлено Верховной Радой Украины; КПК Украины, УК Украины; других законов Украины, международных договоров Украины (в том числе межведомственных), подзаконных нормативно-правовых актов, касающихся правового статуса иностранцев в сфере уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: иностранцы, уголовное производство, международный договор, правовой статус.

The article deals with the peculiarities of the legal status of foreigners in criminal proceedings under the laws of Ukraine. Summarized that the legal regulation of these conditions is complex, the main components of which are the provisions: the Constitution of Ukraine; international treaties ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine; Code of Ukraine, the Criminal Code of Ukraine; other laws of Ukraine, international agreements of Ukraine (including inter) subordinate regulatory acts relating to the legal status of foreigners in criminal proceedings.

Keywords: aliens, criminal proceedings, international treaty legal status.

Постановка проблеми. Проблеми правового статусу іноземців у кримінальному провадженні є актуальними для

дослідження з огляду забезпечення їх прав та свобод, забезпечення законності кримінального провадження, здійснюваного за їх участю.

Аналіз дослідження даної проблеми. Різні питання кримінального провадження за участю іноземців розглядалися у працях Ю.П. Аленіна, В.С. Березняка, О.І. Виноградової, Т.С. Гавриш, О.А. Калганової, В.О. Коновалової, С.С. Кудінова, В.С. Кузьмічова, В.В. Лисенка, І.В. Лешукової, М.А. Макарова, А.Г. Маланюка, В.Т. Маляренка, П.Г. Назаренка, М.І. Пашковського, М.І. Смирнова, Л.Д. Удалової, П.В. Цимбала, Ю.М. Черноус, В.Ю. Шепітька та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Важливо, що залучення іноземця у будь-якому процесуальному статусі до кримінального провадження обумовлює ряд особливостей, передусім пов'язаних із дотриманням їх прав і свобод, врахування вказаних положень під час процесуальної та криміналістичної діяльності.

Ці питання не висвітлені повною мірою у сучасній юридичній літературі, а положення законодавства, що регулюють окреслені питання, розміщені в різних нормативно-правових актах, що викликає проблемні ситуації на практиці. Вбачаємо доцільним зупинитися на висвітленні окремих положень проблематики.

Поняття «іноземці», «іноземні громадяни» є узагальненим. Згідно з п. 6 ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» 2011 року, іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав [1].

За загальним правилом, кримінальне провадження щодо іноземних громадян здійснюється відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), за винятком осіб, які користуються дипломатичним імунітетом. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така

особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ст. 6 КПК України) [2].

Згідно Кримінального кодексу України (далі – КК) [3], питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними злочину на території України, вирішується дипломатичним шляхом (ч. 4 ст. 6 КК України).

Дипломатичними представниками іноземних держав є глави дипломатичних представництв і члени дипломатичних представництв інших держав в Україні. Вони підлягають кримінальній юрисдикції України лише в разі чітко висловленої згоди на це акредитуючої держави. Вказану згоду на притягнення однієї із вказаних осіб до кримінальної відповідальності держава висловлює позбавленням її імунітету від кримінальної юрисдикції держави перебування.

До інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами не є підсудними у кримінальних справах судам України у разі вчинення ними злочину на території України, належать:

а) консульські посадові особи, крім випадків, коли вони переслідуються за вчинення тяжкого злочину або коли йдеться про виконання вироку (ухвали, постанови) суду, що набрав законної сили; консульські службовці – щодо діянь, вчинених при виконанні службових обов'язків;

б) глави дипломатичних представництв і члени дипломатичного персоналу дипломатичних представництв іноземних держав у третіх державах, які прямують транзитом через територію України, а також члени їх сімей, які проживають разом з ними, не є громадянами України і супроводжують зазначених осіб або прямують окремо, щоб приєднатися до них чи повернутися до своєї держави, – лише в межах, необхідних для забезпечення їх проїзду;

в) дипломатичні та консульські кур'єри, статус яких підтверджується офіційними документами, – при виконанні своїх обов'язків, у тому числі й тимчасові кур'єри – до моменту

доставки ними консульської (дипломатичної) пошти за призначенням, а також дипломатичні та консульські кур'єри, які прямують транзитом через територію України;

г) члени сімей глав дипломатичних представництв і членів дипломатичного персоналу, якщо вони проживають разом з останніми і не є громадянами України;

д) члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичних представництв і члени сімей цього персоналу, якщо вони проживають разом із першими і не є громадянами України або не проживають в Україні постійно;

е) члени обслуговуючого персоналу дипломатичних представництв, якщо вони не є громадянами України або не проживають в Україні постійно, – щодо діянь, вчинених при виконанні службових обов'язків;

є) представники іноземних держав, члени парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прибувають в Україну для участі в міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями, а також члени їхніх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України;

ж) представники іноземних держав, члени парламентських і урядових делегацій іноземних держав, які прямують транзитом через територію України для участі в міждержавних переговорах, міжнародних конференціях і нарадах або з іншими офіційними дорученнями, а також члени їхніх сімей, які їх супроводжують і не є громадянами України, – лише в межах, необхідних для забезпечення їх проїзду;

з) Генеральний Секретар і всі помічники Генерального Секретаря ООН, їхні дружини і неповнолітні діти; інші представники держав – членів ООН у головних та допоміжних органах ООН і на конференціях, що скликаються ООН (делегати, їхні заступники, радники, технічні експерти і секретарі делегацій), якщо вони не є громадянами України, – під час виконання ними своїх службових обов'язків, проїзду до місця засідання і звітти, а також і після того, як вони перестали бути представниками держав – членів ООН; інші посадові особи ООН (відповідно до категорій, визначених Генеральним

Секретарем ООН і доведених до відома Уряду України) – у зв'язку з виконанням ними своїх службових обов'язків; експерти у відрядженнях у справах ООН під час виконання службових обов'язків, а також і після того, як їх відрядження закінчилось;

і) представники держав – членів Ради Європи в Комітеті міністрів, а так само їхні заступники, радники, технічні експерти і секретарі делегацій, якщо вони не є громадянами України;

к) делегати, особи, які їх заміщують, радники, технічні експерти і секретарі делегацій держав – членів Організації економічного співробітництва та розвитку, Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС) а так само її учасників, що не є членами, які акредитовані при Організації або беруть участь у роботі зібрання, що скликається Організацією; щодо дій, виконаних відповідно до їхніх службових обов'язків, у т.ч. і після закінчення їх виконання – інші посадові особи Організації (згідно зі списком, який подається Урядові України);

л) ряд інших осіб, визначених міжнародно-правовими та вітчизняними нормативно-правовими актами.

Принцип екстериторіальності відповідно до законів та міжнародних договорів України може поширюватися і на інших осіб (наприклад, на інші категорії військовослужбовців, на журналістів, представників певних міжнародних організацій тощо) [4, с. 23-29].

Якщо ж іноземна держава чи міжнародна організація не вважає за можливе притягнення її дипломатичного представника чи іншої особи із числа перелічених вище до кримінальної відповідальності за КК України, така особа може бути визнана Україною персоною *non grata*, що тягне видворення її за межі України у порядку, встановленому Законом України «Про правовий статус іноземців», і, за рішенням компетентних органів держави її громадянства, притягнута до кримінальної відповідальності за кримінальним законом цієї держави [4, с. 26].

Крім того, приміщення дипломатичних представництв, резиденції глав дипломатичних представництв, жилі приміщення членів дипломатичного персоналу, особисті

приміщення членів спеціальних місій та їх дипломатичного персоналу, папери та кореспонденція, що їм належать, майно, яке знаходиться в них, за винятками, передбаченими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і засоби пересування є недоторканими. Доступ у ці приміщення може мати місце лише за згодою глави дипломатичного представництва або особи, яка його заміняє. Це правило поширюється на жилі приміщення, які займають співробітники адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва і члени їхніх сімей, що проживають разом із ними, якщо ці співробітники і члени їхніх сімей не є громадянами України або не проживають в Україні постійно [5, с.14].

Відповідно до ст. 7 КК України, громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо такі особи за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини.

Згідно зі ст. 8 КК України, іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України. Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, також підлягають в Україні відповідальності згідно з цим Кодексом, якщо вони за межами України вчинили у співучасті із службовими особами, які є громадянами України, будь-який із злочинів, передбачених у ст. ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України, або якщо вони пропонували, обіцяли, надали неправомірну вигоду таким службовим особам, або прийняли

пропозицію, обіцянку неправомірної вигоди чи одержали від них таку вигоду.

Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.

Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 9 КК України).

Слід додати, що громадяни України, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду.

Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду (ч. 1,2 ст. 10 КК України).

На підставі проведених досліджень та вивчення наукових праць [6, с. 139-151] можна підсумувати, що порядок кримінального провадження з іноземцями здійснюється відповідно до їх правового статусу. Система норм, яка регламентує їх правове становище, включає норми міжнародних договорів та законів України. Мова йде про дотримання:

– положень Конституції України [7], що визначає основи правового статусу людини і громадянина;

– положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що визначають права і свободи людини, які повинні дотримуватися у сфері кримінального провадження (Загальна декларація прав людини 1948 року; Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, а також Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до неї; Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання 1984 року; Європейська конвенція про

запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року та ін.).

– положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що регламентують окремі питання правових відносин за участю іноземців, які володіють дипломатичним імунітетом (Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 року; Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи 1949 року з Протоколами до неї; Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року; Віденська Конвенція про консульські зносини 1963 року; Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року; консульські конвенції та угоди, які регламентують окремі питання кримінального провадження);

– положень КПК України, що регламентують особливості кримінального провадження за участю іноземців (ст. ст. 6, 10, 42, 65, 135, гл. 41 КПК України);

– положень КК України, що визначають особливості дії Закону про кримінальну відповідальність відносно іноземців (ст.ст. 6, 8, 9, 10 КК України);

– положення інших Законів України, міжнародних договорів України (у тому числі міжвідомчих), підзаконних нормативно-правових актів [8], що стосуються правового статусу іноземців.

Наявність в іноземця певних прав і обов'язків, зобов'язує слідчого, прокурора застосовувати передбачені законодавством заходи до їх забезпечення, здійснювати кримінальне провадження за їх обов'язкового врахування.

Таким чином, права всіх іноземців повинні бути максимально забезпечені. Ст. 10 КПК України визначається рівність громадян перед законом і судом. Однак, у випадках і порядку, передбачених Кодексом, певні категорії осіб (зокрема, іноземці) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.

Окремі статті КПК України безпосереднього регулюють процесуальні відносини з іноземцями. Переважно мова йде про осіб, що користуються дипломатичним імунітетом.

Так, згідно ч.2 ст. 6 КПК України, кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України.

Приділяється увага й регулюванню відносин з іноземцями без дипломатичного імунітету.

Наприклад, відповідно до ч. 6 ст. 42 КПК України, підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення.

Згідно ч. 4 ст. 65 КПК України, не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

При реалізації видачі (екстрадиції) особи, якщо особа, стосовно якої розглядається питання про видачу, є іноземцем і тримається під вартою, то вона має право на зустрічі з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави (ч. 3 ст. 581 КПК України).

Окремо регламентується кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (гл. 41 КПК України).

Висновки. Отже, особливість правового статусу іноземців, що визначає порядок кримінального провадження, полягає у дотриманні:

– положень Конституції України, що визначає основи правового статусу людини і громадянина;

– положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що

визначають права і свободи людини у сфері кримінального провадження;

– положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що регламентують окремі питання правових відносин за участю іноземців, які володіють дипломатичним імунітетом;

– положень КПК України, що регламентують особливості кримінального провадження за участю іноземців;

– положень КК України, що визначають особливості дії Закону про кримінальну відповідальність відносно іноземців;

– положень інших Законів України, міжнародних договорів України (у тому числі міжвідомчих), підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються правового статусу іноземців у сфері кримінального провадження.

Література:

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 верес. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

2. Кримінальний кодекс України : прийнятий сьомою сесією ВР України від 5 квіт. 2001 р. ; станом на 1 черв. 2012 р. (відп.офіц. текстові). – К. : ЦУЛ, 2012. – 164 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» : чинне законодавство з 19 лист. 2012 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2012. – 382 с. – (Кодекси України).

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 жовтня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2001. – 1104с.

5. Черноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : [навч. посіб.] / В. С. Кузьмічов, Ю. М. Черноус; реком. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. – К. : КНТ, 2008. – 448 с.

6. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. – 448 с.

7. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 черв. 1996 р. Закон України «Про Державний Гімн України» : станом на 12 берез. 2009 р. – К. : Скіф, 2009. – 48 с.

8. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні [Електронний ресурс] : затверджене Указом Президента України від 10 червня 1993 року N 198/93. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/198/93>